

Ln ba na bii reba
mad-hi hom lee

Ln ba na bii reba mad-hi hõm lee.

La manière dont les parents doivent
bien s'occuper des enfants.

Texte traduit et adapté d'un canevas
par l'Equipe Nawdm

Nawdm Neerm n m Nongan Kena Kpaturu
Association pour la Sauvegarde et le Développement
du Nawdm (A.S.D.N.), B.P. 3, Niamtougou

en collaboration avec

Action Santé pour Baga (ASB)
(Centre de Santé)

1er trimestre 2004

Titre du livret original : Ɖubd cie madig

Langue originale : Moba, Dapaong

Auteur : YENLIDE Tatouba Jean-Baptiste

Illustrateur : DIMOYENGOU Kankpéndja

Date d'impression : Octobre 1995, Dapaong

Détenteur du © : Equipe d'alphabétisation de l'ATAPEB,
B.P. 29 Dapaong

Titre en français : La parenté responsable.

Traduction en français : KOABIKE Bedouma, Sept. 2002

Gwæst t´ ba wadgankenan tii nanaf :

Warnkwu n Haëbñena. 4

- ¿ Teba nnii ?
- Warnkwu n Haëbñena bá yaala.
- Taa huuga gwælb.
- Taa huuga goor wo goor neerm.

Warnkwu n Haëbñena bà diit deb. 7

- Diit ba haw mtafm.
- ¿ Warnkwu n Haëbñen bà ju laa ?

**Warnkwu n Haëbñen bà safi bá 8
teelba hagla diit deb jugun.**

**¿ Lan nnii Warnkwu n Haëbñen ban 10
doow bà bii ?**

- ¿ Ditetn nnii Haëbñena nn safi hía bii ?
- Haëbñena weraa lan nnii ban safi bii diit hí kaamn kakefnan hí bermtn lee.

**Kpatkatɔlwu n Hɔmnaka bà kpaá 15
mi bà bii diit safib.**

- Kpaá-n bá bii nn kpaá berña b` kaa bii.

Warnkwu n Haġbħena.

¿ Teba nnii ?

Warnka ba na Koka tiin. Hâ ħena ħmæġb ħm. Yobrn, ħà kool dikaħt kôd wo jowa n malħa n miiri n feħma n tiira. Kwærn, ħà kool jivaat kpamt kola maaru n komat. Hâ ta hoowra ħá jit kpambiin taamt n goyaba n ħadbt n leemħi tiit n nan ħayaba. Hâ ta meħra hahomr n film-d saama fint.

Hâ fôg Haġbħena ba na Baatiin. Hâ ta ħena ħmæġb ħm ħá sida dela. Tii kaa nnii ban ħum n taa ka neer neerħm.

Warnkwu n Haġbħen bá yaala.

Warnkwu n Haġbħen bá da turaa n taa saħ n dan yôlm taa. Bà da keda ka timla kpaturu ħú saħ rarm haar neerm jugun ban hoħ na ATBEF ħuu tiiba man bá saħ-ba rarm yaala jugun bà ban yal-taa. Bà da soħda welee rarmii na, bà neer neerħm m` ba daħt.

Taa huuga gwæclb.

Goor diir Warnkwu n Haġbhena bà kad n ka diila rarm ATBEF tiiba nn sir-ba mii fiën.

Haġbhena t gbaam hía sid na « ¿ Bagl na v` log fəġba ba laa ? » Warnka t leed-wu na « Neerm ba gemm gwelja. Man lee, Haġbhena taara-ma. Mà ba nyaagbn n fog hayen. » Warnka t gbaam hía fog na « Ven de, ¿ sokla na v` meed bii hilaa ? » Haġbhena t leed-wu na « L` gbaama Sangband nn sir-ma maada fee. ¿ Ba v` bee v` kir bii Sangband nn sir-v biin ? »

Gwæstii t fiem Warnkwu yɔlaa. Hân kpaan bag-na hía meed bii kɔd. Wo fian sokla

há fɔg hɔm lee, há ka ba saa na fià miig-na l`
weer-wu. Há gbaam-wu na « ʔ Diila na t` ba t`
bee t` dɔm-hi ka t` meed kɔd ? Welee ba l` bee
l` he n Sangband tɔrgm. Gwentafi t` ba t` jum
kunyɔɔ kɔd l` bafir na tant kpaɔ jafaam wo
weem, dikafi ta kpaɔ fiɛna. Tɔɔ ta kpaɔ ni
wo weem, sukur ta ba dafi, ka t` ta hewl kan
bɛfi hi fug t` kɔrgun. L` ba na t` diilg hɔm. »

Baawena t diil n yuug huru n bee n to há
tuurwu fià diila. Ban gwɛɛl n dif lee, bá mug
na : Warnka t foorm ka bɔfiɔ na fià ba fià
mad fɔg fiayen. L` saa Haɔbfiɛna t bɔfiɔ na
fià ba fià meed bii fitafi'.

Nidba maada bii kɔd ka kpaɔ diila ban
ba bà kiigm hí fiɛn lee. Tii kaa nii tn jowaa-ba
na bá tɔgiim Haɔbfiɛnwu n Warnk bá tɔniigee
ka sug na bà dɔm bà bii hɔm.

Taa huuga goor wo goor neerm.

Warnkwu n Haɔbfiɛn bà fiɛna ɔmɛɛgt
hɔm. Bà jul hɔm ka doow bá bii hɔm. Dihɔmt
deb safil nid na fià fiɛm ɔmɛɛgb hɔm ka ta safi
gbanun lamɛɛgu.

Warnkwu n Haḡbḡɛna bà diit deb.

Warnkwu n Haḡbḡɛn bà kpaá ju huru maaru wo volba. Bà ta kpaá ju diit t rɛna kɔrsaanan tii. Bà jul bà kpaam dikaft. Kɔrni mɛni ba n hí dikaft In gbaama na bá jum tii. Tii nnii Sangband nn hɛr hɔmgu ka raar-t dikaft jugu jugu. L` kpaḡ daft na bá jum saamba diit safi na v` bɛm n gbanun lamɛɛgu. T` kɔrgu diit ta ba hɔm ka ta yalg kɔrvolin.

Diit ba haw mtafm.

Warnkwu n Haḡbḡɛn bà kpaá ju yɔfi'. Bà miil diit tiit t safi gemmɛt tii wo : rona n kpeerfi n malha n jowa n naabefiɛm n fɛhima n hefɛkpaam. Diit t manyaa gbanun tii wo : tiroona n jivaat. Diit t safi berɛb tii wo : namt n fiɔlii n kɔɔlea n tiira n sooja, I` ba na welee wantii mɛntii ba Warnkwu n Haḡbḡɛn bá man haaga, bá kpaam n bá jivaat kpaam. Tii kaa nnii ban bea ka ju welee wantii hɔm kwɛɛr n yobr.

¿ Warnkwu n Haḡbḡɛn bà ju laa ?

Ban ju bii kpaá ba n byen n tiin ju bii. Gwentafi bà duuga jugu jugu. Bà kpaá ju ban

hofi na kiib la makaarooni bii. Hağbhena duuga haaga want kɔd. Ka fià duug bii, fià digaa l' buum hom. Hà kpaasaa na l' bugd.

Kpay-n lan nii fian duug fià want. Ka namguu, fià digaa-ku kù buum hom. Hà lo kan sooja tiira kwegt laa jiinkwegt. Ln ba l' bi lee, fià lo kan jivaat. Hà kpaasaa na lameɛgu riir kú dif. Bii ln gbaama na n` miim bii nii. Diit ment duugb kpaasaa ba yenm. Tiit bee ka log gaama kɔd wo namt n hirma n tiira n rona n miiri. Jivaat tiit bee ka ta log gaama kɔd. Diit ban duug t' kpaasaa bu tii safi behii. Gwentafi t' bu n get tii kpaasaa hewla bii nida namtn. Ka Hağbhena bag na fià dig diit laaben fià bewl ttafirbee n dig. Hii fià ju welee diitii wii ba fià bem n gbanun lameɛgu.

Warnkwu n Hağbhena bà safi bà teelba hagla diit deb jugun.

Kpatkatɔlwu n Homnaka bà daan na bà sofidg hagla Warnkwu n Hağbhena bá man l' bafir na bà hiluu n yum na bá bii berja weem weem ka yala bee rehi. Hağbhena t logm gwælb nooga safi n gbaam na « ¿ N` miil b' saa bà bɔfɔɔ na nidhoolba kpaasaa ju hom na tii kaa nii ban ju kunyɔŋu ka kpitra weem ? »

Hagbfena t ta bofɔɔ na « Safi na t`
 bafɔɔgaa tantntina jugun hii kpaɔ mi. Tantntina
 jugun miidbermba la fieewra n baɔb na b`
 miim. Bii miigm ba na b` gbaaman.

Kpay-n gwɛɛt tiit t` saa na t` miim deb fiɛn tii :

1. ¿ T` ju na laa ?
2. ¿ Diit tn ju tii mentii ked tee ?
3. ¿ Diitii mentii fiɛna ŋmɛɛyɛnbɔn ?
4. ¿ Ben fiɛna t` bifiɔgaa ?
5. ¿ T` ba t` fiɛm ben na t` bii bifiɔgm hɔmii ?
6. ¿ L` gbaama-hi ditet ?
7. ¿ Diit tn safi t` bii tii taaln ?
8. ¿ Ditetn tn safi kunidbii ?
9. ¿ Laawenn ban ba b` bee b` saa buga
 befiɛm ?
10. ¿ T` doow lan t` bii ?

Kpay-n lan nnii Warnkwu n Haġbħena ban doow bà bii lee.

Haġbħena bəħəə na bii hí ju həm hí kaamn hii ba hì bəm n gemmnt. Bii hí ju həm hii biħga həm, ka haħr, ka ba n rarm; l̄ ta ba gemm na beħii ta mug-hi. ¿ Lan nnii ba n saħ bii diit ?

¿ Ditetn nnii Haġbħena nn saħ há bii ?

Haġbħena bii ba kwælm ka berġa həm l̄ baħr na hì ħæma hì nya beħeem. Nyamba beħeem saħl bii kwægdi ka yata baa diteta. Tii kaa nnii ka Haġbħena t meed, há ħæel há buga beħeem goorii yelmaa. Naabeħeem laa dəm jeenm miim beħeem kpaħ m` bee m` lagii fəga beħeem. Haġbħena kpaə ħæla há buga n saama beħeem. Naabeħeem laa dəm beħeem yalg jeegu na kunidbuga bee kà ħæm-m. Hà ħæla há buga gaamr wo gaamr ka wen məə lee wen. Buga wen baħda deb, há ka saħ-ka diit t´ ba t` saħm-ka kwægdi tii.

Ka buga ban ta kidii ħiroondii, bà kpaħ bà bee bà saħm-ka nyaalm laa nyaam. Lee diit

tiit kpañ na bá safm buga kà ban ta kidii firoond. Joom haw mrefm beeln ka ba hom na bá safm bii hí taar kidii firoond.

Jonoogrm

malha laa jofilbia laa jowa sumii hitaf'	+	sooja sumga kayen
--	---	--------------------------

Jorefidrm

malha laa jofilbia laa jowa sumii hinaa	+	fəhmbiim sumga kayen +	tiira sumga kayen
---	---	-------------------------------	-----------------------------

Buga nn taa kidii firoond lee, bà bañ n ka saf-ka nyaam m` ba kpal kpal. Kan ba kà mɔɔgnm berɲb lee, bá bañ n ka saf-ka nyaam m` hafir.

Nyakpalkpalɲa :

Ka v` kwɛɛm joom biin v` kwɛɛm blaɲbn nyaalm tɔmb mroond.

Nyaam m' hafir mii :

Ka v` kwɛɛm joom biin wo kɔɲɲun, v` ta kwɛɛm kú ni nyaalm tɔmb mnaa.

L` ba na v` safm nyaam n kɔŋkɔŋyenga. Ka buga kir laaben toŋu vɛtg v` lil-ka. Ka ká tii n nyin laaben v` safm-ka welee jafɪ jafɪ. L` kpaŋ na v` fiɛm-ka n kwɛgdi wo n` fam-taa. L` ba l` bee l` haam-ka.

Haǵbɛna weraa lan nnii ban safɪ bii diit hí kaamn kakeɸnan hí bermtn lee.

Haǵbɛna buga ban kidii firoond. Hâ la fiɛwra-ka n befeem fiɛlɸm, ka ta mi na befeem n jafɪ kpaá taa-ka. Hâ ta duuga dijeent ka safɪ-ka ka hewla befeemii jugun.

1. Fɔga befeemn ba wantii mentii ln gbaama buga tii. Tii kaa nnii Haǵbɛna nn fiɛla hí buga ká maadb gonoogrdii yelmaa. Fɔg hí maad hí noogrm wii befeem ba lamɛɸgu n yal hí meedr mliim wii. Befeem ba na kunidbuga dinoogrt nnii ban maadna-ka lee. Mii safɪ kwɛgdi nid ban maadna wii.

2. Kidii hiroond n hi kaann, Haġbħena t baħ n ka saħ hía buga nyaam l` baħr na beħeem henm kpaħ m` taam kidii hiroond buga. Tii nnii In gbaama na bá hewl kan bii jeenb. Hà dama nyaamii n joom fian da neemr mii.
3. Haġbħena buga ban kidii hiroond, hía la ħeewr-ka n beħeem ħeelgm kakeħnan kidii hillihi kətəd na beħeem ba na bii dihəmt nnii. Ka beħeem la kpaħ kədii, l` ba na ká la feelgm ħeemb blaħb kaa na beħeem kpaa saħ raam felaħ wo volba nn diila lee.
4. Gwelħa Haġbħena buga ban kidii ħiwəħ', hía ka saħ-ka nyaam təmb mtaħm goorn. Buga kpaħ kà bee kà di diit myenm ħen wo nidberma. Kà jul jaħ jaħ ká ni ħamta weem, tii kaa nnii kərn nn kuu-ka ħeruh'.
5. Kidii ħiwəħ n hí kaann, Haġbħena t ka la ħeela hía buga beħeem blaħb kaa na m` kpaħ lagiib.
6. Haġbħena buga ħera bind nnii. Há ka la saħ-ka nyaam n jit ka for-t n ħolli. Haġbħena miil hía buga diit saħb ka yata Ĥəmnaka fian la ba bermt n hía jugun lee.

7. Haġbena buga taara bind, hà fɛɛla-ka.
8. Haġbɛna safi hía buga kwegdi diit. Tii kaa nnii kan ba hom ka kpaɛ hɛna bɛhii yem yem. Nidbermba ta ba bà bee bà jum welee diitii ɪ bafir na baabentia bagl hía gbanun lamɛɛgu.
9. Gwelɲa Haġbɛna buga ban bind n kidii firoond, hía la fɛɛla-ka beɛem. L` ba gobiilm welee na beɛem ba lamɛɛgu ka yala raga ban kudr na hía safim kwegdi fee. Dɔgdaa raġbia bee na hía taadm bɛhii gwentafi ka kpaɛ safi buga berɲb.
10. Haġbɛna buga ban bina harefi'. Hâ ba hâ beé hâ saa-ka beɛem; bii ta kpaɪ b` bee b` jaarɲ-ka. Hâ da bafidg n ka safi-ka wanjeent ka sɔd ka ban kidii firoond, lee gwelɲa kâ ba kâ bee kâ jum diit. Tii kaa nnii kan ba n gbanu ka hafir ka yala ká daawunba. Kâ ta vok n yat Homnaka buga ɪ ba na kee nnii bermga n hía reka jugun.
11. Gwelɲa Haġbɛna buga berɲ na kâ bee kâ jum kâ n kâ maaba. Gwentafi Haġbɛna la

ba hɔŋ na hía safim-ka kwɛgdi diit.
Haǵbɛnɛwu n hía bii bà jul diit t´ safi-ba kwɛgdi
n gbanun lameɛgu tii n t´ safi berɛb tii. Bà
huura nyaalm tɔmb mtafim goorn ka go
duhɔmgun mund kween ka vefi-d ragrn. L` ba
gemm na befiit mug-ba.

Kpatkatɔlwu n Hɔmnaka bà kpaamii bà bii diit safi.

Kpaamii bà bii n kpaamii berɛb b´ kaa bii :

1. Hɔmnaka kpaamii safi hía bii kɔɔlea l´ kɔɔd na
hía diila na hí kee hí berɛb hì bam kɔɔlea. Hía
ta kpaamii safi-hi wanlamei na welee wantii
safi kwɛɛb (nɔdgu).
2. Kpatkatɔlwu n hía fɔg bà kpaamii ban ba bà
manyii bà neerm lee. Daawa kpaamii geewa n
kan; fɔga hɔntra In ba na hía fiem bii.
3. Fɔga ba waamt n girgirnt; tii kaa nniit fii n
kpaamii geeda n hía weenn na hía si-wu hagla
laa hía tɔrgm-wu.
4. Fɔga maada bii nyɔfi nyɔfi ka ta saa-hi
beheem weem.

5. Bii yalg kɔd haarn. Kpatkatɔla ban bii kɔd kpaalaa. Ka bá bewlg n fià fɔgvolbee rehii, l' fie kɔfiŋa.
6. Daawa nyil sodab kɔd n tabt mefi`.
7. Daawa ba waamt; bá kpambii membii kpaab ba bermb. Ban yuunja dikafit tii kpaab ta na bá di kakéfinan tiŋa gbafintm.
8. Daawa kpaab mi ln ba na fià fie fià bɛm n dikafit lee. Hà kpaab loo saama toom, fià kpaab gwifhaa dɔm wo buri n kɔrii laa kpaani.
9. Kpatkatɔla kpaab kad yenlanja. Hà keda huri kɔd. Lentadaa na fià keda Habijaa, laa Ganaa laa na Toogo tonju kwɛɛnn, ka gilma welee ka kpaab mi yaku kuugu fieb laa bii fieb.
10. Kpatkatɔlwu n Hɔmnaka bà kpaab mi ban safi bii rarm lee. Bà neerm ba lologr yem ka kpaab mad. Tii kaa nnii ban tɔɔ bá budai wangweedmtba laa kɔrgun karkbermba ka tɔɔ bá bufɔgii na hí yɔlm nidba hí ban gbufi befiɛɛ.

Teelba-n wadgankena weraa-t lan nii In
ba na t` neer hom ka kpañ n jiwñi wo
Kpatkatolwu n Homnaka. Bá ba n bii kòd ka
kpaá bea na bà doow-hi. Bii ba kunyòṅun, ka
ñena behii ka timla kom ta ba kan haariin.

Gaama taara na t` lagii-n diila bii maadb
weenn lag bii safil nidwu valgm laa bermt laa
kwegdm; t` reba nn da diila nii. Vuugu tn ba
kú ni kuu neerm ba gemm ka ba daft.
Baawena miim welee na l` ba na t` lagii-n diila
t` giñdg bii maadb ka geewa n t` bii wee. Tn
daa loom-n bii kunyòṅu, hì kpaá mi kan lii.
Buga ba gbaam na bà meed-ka tantntina
jugun, kayen kà soklbn. Lee ka t` sokl na t`
meed, l` ba na t` diilg hom hí kiigb jugun.

Nawdlam miim boñoo na : Ka v` mad
nyaalm wombagan na v` hor, l` ba na v` jaarṅ
vyen v` wen kee v` mad-m tokan lee, v` bee v`
hor hom. Hii fiá mad nyaalm wombagan wii
hakra fiá gbanu ñen hakruñ n jañ. Baawena
deer welee gwæstii.

Imprimé par AFASA, Kara
No. d'impression : ...71.....

1ère édition
No. d'exemplaires : 500
Dépôt légal : 1er trimestre 2004

Prix de vente : 100 cfa